

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของการศึกษา

คำกล่าวของ Peter Guillery ที่ว่า “บ้านเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เพราะเป็นสถานที่ที่คนอาศัยและใช้ชีวิตอยู่” (houses are principally interesting because people live in them) ในหนังสือเรื่อง *The Small house in Eighteenth-Century London* (Peter Borsay 2007 :338) เป็นประเด็นที่มีความหมายเป็นอย่างมาก บ้านอันเป็นสถานที่ ‘พักอาศัย’ และสถานที่ที่คน ‘ใช้ชีวิต’ นี้เองที่ทำให้เราสามารถศึกษาทำความเข้าใจคนและสังคมของพวกเขาได้จากการศึกษาความคิดที่พวกเขามีเกี่ยวกับบ้าน

ความคิดของคนที่มีต่อบ้านนั้นมีความสำคัญต่อการศึกษาทางสังคมวิทยาได้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะความคิดเกี่ยวกับรูปแบบบ้านที่คนในสังคมต้องการเป็นเจ้าของหรือที่เรียกว่า บ้านในอุดมคติ ความคิดเรื่องบ้านในอุดมคติทำให้เราเห็นชุดของความคิดเกี่ยวกับการให้คุณค่าว่าบ้านแบบใดเป็นบ้านที่พึงปรารถนา บ้านแบบใดเป็นบ้านที่ไม่พึงปรารถนาของสมาชิกในสังคมบ่อยครั้งผู้ศึกษาพบว่า บ้านในอุดมคตินั้นมิได้หมายถึงตัวบ้านที่สวยงามเพียงอย่างเดียว หากหมายถึงบ้านที่มีพื้นที่บริเวณหนึ่งที่สามารถจัดแต่งด้วยต้นไม้ให้กลายเป็นพื้นที่แห่งธรรมชาติอันสวยงามที่เรียกว่า “สวน” เช่นกัน

การเกิดขึ้นของความคิดที่จะนำสวนมาช่วยประดับตกแต่งให้บ้านดูสมบูรณ์ขึ้นนั้นเป็นความคิดที่เริ่มก่อตัวขึ้นมาอย่างเข้มแข็งและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง คนในปัจจุบันเริ่มหันมาให้ความสนใจกับการจัดสวน เราอาจสังเกตได้จากธุรกิจรับจัดสวนที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จำนวนร้านขายต้นไม้ที่เพิ่มมากขึ้น จำนวนนิตยสารที่เสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสวนที่เพิ่มจำนวนขึ้น รวมถึงจำนวนสวนในบ้านที่เพิ่มมากขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม ความคิดเรื่องการนำสวนมาตกแต่งบ้านนั้น ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมๆกับการเกิดขึ้นของสวน หากจะเปรียบเทียบประวัติศาสตร์อันยาวนานของสวน ความคิดเรื่องสวนในฐานะที่สิ่งตกแต่งที่ช่วยทำให้บ้านเป็นบ้านที่สมบูรณ์ก็เพิ่งเกิดขึ้นและเป็นที่ยอมรับในประเทศไทยไม่นานมานี้เอง

จุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน เริ่มต้นขึ้นจากเรื่องราวของสวนอีเดนในพระคัมภีร์ของศาสนาคริสต์ สวนอีเดนในจินตนาการดังกล่าวเป็นสถานที่ที่คนยุโรปปรารถนาให้เกิดขึ้นใน

ชีวิตจริง ความพยายามสร้างสวนตามแบบสวนอีเดนดูจะไม่เป็นผลสำเร็จนักในสภาพภูมิอากาศที่หนาวเย็น จนกระทั่งยุคแห่งการสำรวจและล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก พวกเขาได้ใช้โอกาสที่เข้าไปสำรวจดินแดนอื่นๆ นำพันธุ์ไม้ที่เจริญเติบโตในดินแดนอื่นกลับเข้ามาปลูกในดินแดนของตน โดยสร้างสถานที่พิเศษเพื่อเก็บรักษาพันธุ์พืชเหล่านั้นให้เจริญเติบโตอยู่ได้ในประเทศที่เต็มไปด้วยความหนาวเย็น สถานที่เหล่านั้นได้แก่ ศูนย์พฤกษศาสตร์ เรือนกระจก และกล่องต้นไม้ พืชพันธุ์ต่างถิ่นเหล่านั้นได้สร้างความรื่นรมย์ให้กับเจ้าของ รวมทั้งยังเป็นสร้างผลกำไรให้กับผู้ที่ครอบครองไปพร้อมๆ กัน (William Warren 1991 : 7-17) เมื่อชาวยุโรปขยายอำนาจด้วยการล่าอาณานิคมมากขึ้น สวนเพื่อชื่นชมความสวยงามและตกแต่งสถานที่บนพื้นฐานของประโยชน์ทางด้านสุนทรียะก็แพร่กระจายออกไปมากขึ้น ในดินแดนที่รับอิทธิพลดังกล่าวได้จัดสวนด้วยการผสมผสานต้นไม้ต่างถิ่นและคอนเซ็ปต์การจัดสวนแบบยุโรปเข้าด้วยกันจนเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง (ธนาศรี 2550 : 116-117) สำหรับประเทศไทยแล้ว สวนปรากฏขึ้นครั้งแรกในสมัยสุโขทัย แต่ความคิดเรื่องสวนยังผูกโยงกับประโยชน์ใช้สอยและประโยชน์ทางศาสนา (เพื่อความวิเวกในการเจริญสติภาวนา) ส่วนความคิดเรื่องสวนเพื่อความรื่นรมย์ก็เป็นความคิดของคนในชนชั้นกษัตริย์เป็นหลัก จากนั้นสวนก็เริ่มมีองค์ประกอบและรูปแบบสวนที่ได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตกมากขึ้น เริ่มมีพันธุ์ไม้ต่างถิ่นที่เริ่มต้นขึ้นจากสวนของพระมหากษัตริย์ ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ทรงใช้สวนเป็นเครื่องมือแสดงถึงความรุ่งเรืองของบ้านเมือง รวมทั้งแสดงความศิวิไลซ์ด้วยสวนสาธารณะในเมืองแห่งแรกอย่างสวนลุมพินี ในสมัยต่อมาสวนได้รับความนิยมในสังคมไทยมากขึ้น ชนชั้นสามัญชนก็มีส่วนในบ้านมากขึ้น แต่ก็ยังเป็นสวนตามบุญตามกรรมที่เน้นเรื่องการสะสมพรรณไม้และประโยชน์ใช้สอย จนกระทั่งเมื่อ 30 ปีก่อนที่เริ่มมีประชาชนที่มองการจัดสวนเป็นการตกแต่งบ้านให้สวยงาม การจัดสวนโดยคำนึงถึงสไตล์จึงเกิดขึ้นมาและปรับเปลี่ยนรูปแบบอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะ เป็น สวนประดิษฐ์ สวนญี่ปุ่น สวนป่าที่เน้นร่วมเงา สวนเป็นตัวแทนธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีการนำสวนเพื่อเป็นจุดขายทางการตลาดเช่นใน บ้านจัดสรร โรงแรม รีสอร์ท รวมทั้งยังเพิ่มความพิเศษให้สวนด้วยการใส่เรื่องราว (ธีม) หรือคอนเซ็ปต์ให้กับสวนอีกด้วย

เราจะเห็นได้ว่า เมื่อสวนอยู่ในบริบทของสังคมที่แตกต่างหลายหลายและเปลี่ยนแปลงไป สถานะของสวนก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน จากสวนที่เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความศรัทธาในศาสนาคริสต์ กลายเป็นสวนที่ใช้แสดงอำนาจของกษัตริย์และชนชั้นขุนนาง กลายเป็นสวนที่แสดงถึงความทันสมัยอย่างตะวันตก กลายเป็นสวนที่มีประโยชน์ใช้สอยมากขึ้น เป็นต้น

ประเด็นที่น่าสนใจคือ เมื่อสวนเข้ามาอยู่ในระบบของสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ สวนได้ทำหน้าที่แบบใหม่เช่นกัน สวนในฐานะที่เป็นพื้นที่หรือเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมที่แนบมากับสัญญาได้ทำหน้าที่สร้างโดดเด่นทางสังคม (social distinction) ให้กับเจ้าของบ้านที่มีสวนสวยงาม ดังนั้น การศึกษาและทำความเข้าใจสวนในฐานะที่เป็นสิ่งตกแต่งบ้านให้แตกต่างและโดดเด่น เพื่อแสดงถึงรสนิยมและสถานภาพทางสังคมของเจ้าของสวน จึงช่วยให้เราเข้าใจถึงการก่อตัวของชนชั้นกลางและการทำให้ชนชั้นของตนเองปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัดผ่านทุนทางวัฒนธรรม รวมทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการสร้างข้อเสนอทางทฤษฎีว่า ชนชั้นยังเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงและถูกทำให้ปรากฏเด่นชัดขึ้นผ่านวัตถุที่ปัจเจกครอบครอง ดังเช่นการเป็นเจ้าของสวนในบ้านของชนชั้นสูงและชนชั้นกลางในสังคมไทย

ประเด็นคำถามหลัก

- 1) สวนที่เป็นวัตถุแห่งการบริโภคเชิงสัญญะได้สร้างอัตลักษณ์แก่เจ้าของสวนอย่างไร
- 2) การจัดสวนตกแต่งในบริเวณบ้านสะท้อนรสนิยมของเจ้าของบ้าน รวมทั้งสร้างความแตกต่างอันนำไปสู่การสร้างความโดดเด่นทางสังคม (social distinction) ให้แก่เจ้าของบ้านอย่างไร

ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาเลือกที่จะสัมภาษณ์เจ้าของบ้านที่มีสวนตกแต่งอยู่ในบริเวณบ้านประมาณ 10 คน โดยมีเกณฑ์ในการเลือกกรณีศึกษา ดังนี้

- 1) กรณีศึกษาต้องมีสวนที่ได้รับการเผยแพร่ทางนิตยสารที่แนะนำเรื่องการจัดแต่งสวน หรือได้รับการยอมรับจากบรรณาธิการนิตยสารดังกล่าวว่าเป็นสวนที่สวยงามสามารถมาเผยแพร่ในนิตยสารได้
- 2) กรณีศึกษาต้องเป็นผู้ที่จัดสวนด้วยตัวเอง ในกรณีที่จ้างผู้อื่นจัดสวนให้ กรณีศึกษาจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการออกแบบของนักจัดสวนและมีอำนาจในการตัดสินใจในแบบสวนอย่างเต็มที่ รวมทั้งรู้สึกชื่นชอบในรูปแบบการจัดสวนที่นักจัดสวนออกแบบให้